

نهاد فرهنگ

سیر تحولات معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
(از سال ۱۲۵۷ تا ۱۳۹۸)

پژوهش و ته‌نیک یعقوب فروغیان

خانه کتاب

پاییز ۱۳۹۸

سرشناسه	:	ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. معاونت امور فرهنگی
عنوان و نام پدیدآور	:	نهاد فرهنگ: سیر تحولات معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۸)/ پژوهش و تحقیق یعقوب فروغیان.
مشخصات نشر	:	تهران: خانه کتاب، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۳۴۲ ص: مصور، جدول، نمودار.
فروست	:	خانه کتاب، ۶۷۰.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۵۱۴-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیفا
موضوع	:	ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. معاونت امور فرهنگی
شناسه افزوده	:	فروغیان، یعقوب، ۱۳۵۱
ه‌بندی کنگره	:	DSR۱۵۸۶
رده‌بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۸۴۰۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۸۱۱۲۷۴

شماره فروست خانه کتاب
۶۷۰

نهاد فرهنگ سیر تحولات معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۸)

پژوهش و تحقیق: یعقوب فروغیان

ناشر: خانه کتاب

ویراستاران: حسن هوشمند، سحر برین‌خو، حمیده نوروزیان

طراح جلد: علیرضا کرمی

صفحه‌آرا: جواد رحیمی

ناظر چاپ: رحمان کیانی

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۴۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۵۱۴-۶

تهران: خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰، مؤسسه خانه کتاب

تلفن: ۸۸۳۴۲۹۸۵

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۱
مقدمه نویسنده.....	۱۳
نگاهی اجمالی به سیر تاریخی تشکیلات، رصه فرهنگ و هنر، قبل از انقلاب اسلامی.....	۱۵
نگاهی اجمالی به سیر تاریخی تشکیلات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بعد از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی.....	۱۷
تحلیلی بر رویکرد تاریخی روند تغییرات عرصه فرهنگ و هنر در طی یک قرن و نیم.....	۲۱
بخش اول: تاریخچه تشکیلات اداری در ایران و شکل گیری وزارتخانه ها.....	۲۳
تاریخچه تشکیلات اداری در ایران و شکل گیری اولین وزارتخانه.....	۲۵
شکل گیری اولین وزارتخانه.....	۲۶
سیر تغییرات در تشکیلات وزارتخانه ها.....	۲۷
چگونگی شکل گیری وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه.....	۲۹
اداره انطباعات.....	۳۱
بخش دوم: وزارت فرهنگ از آغاز تا انقلاب اسلامی.....	۳۹
بررسی تشکیل وزارت فرهنگ تا آغاز انقلاب اسلامی.....	۴۱
نگاهی به وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه سال ۱۲۸۵ش.....	۴۱

- ۴۲ وظایف وزیر معارف و وظایف مدیرکل
- ۴۴ وظایف اداره تعلیم عمومی
- ۴۴ وظایف اداره معارف
- ۴۴ وظایف اداره اوقاف
- ۴۵ وظایف اداره تحقیقات
- ۴۵ وظایف دایره تفتیش
- ۴۵ وظایف دایره محاسبات
- ۴۵ وظایف هیأت مشاوره
- ۴۶ روند تغییر و تحولات در وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه
- ۵۰ وظایف معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه
- ۶۲ عمیمات شورای عالی معارف
- ۶۳ اسناد به رویت تاریخ وزارت فرهنگ
- ۶۴ چگونگی تشکیل وزارت فرهنگ در سال ۱۳۱۷
- ۶۴ روند تشکیل اداره هنرهای زیبا و دانشکده‌های با این عنوان
- ۶۷ روند تغییرات ساختار اداره کل هنرهای زیبا
- ۶۸ نگاهی اجمالی به تغییرات هنرهای زیبا در کشور
- ۶۹ وزارت فرهنگ و هنر
- ۷۰ روند تغییر در وزارت فرهنگ و هنر
- ۷۱ نگاهی به وظایف و تشکیلات وزارت فرهنگ و هنر
- ۷۱ سازمان‌ها، معاونت‌ها و ادارات وابسته به وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۴۳
- ۷۲ معاونت روابط فرهنگی در سال ۱۳۴۳
- ۷۳ ادارات و واحدهای تابعه که زیر نظر معاونت روابط فرهنگی فعالیت داشتند
- ۷۴ نمودار سازمانی و تشکیلاتی معاونت روابط فرهنگی در سال ۱۳۴۳
- ۷۶ وزارت فرهنگ و هنر و تغییرات آن تا شهریورماه ۱۳۵۷
- ۴۸ نمودار سازمانی و تشکیلاتی معاونت روابط فرهنگی در سال ۱۳۵۷
- مقایسه تغییرات ساختاری در تشکیلات معاونت روابط فرهنگی
- ۷۹ در سال‌های ۱۳۴۳ و ۱۳۵۷
- ۸۱ نمودار سازمانی اداره کل هنرهای زیبای کشور
- ۸۲ نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۴۳
- ۸۳ نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۵۷

- وزرای فرهنگ ۸۴
- وزرای فرهنگ و هنر ۸۷
- بخش سوم: ساختار سازمانی وزارت اطلاعات و جهانگردی از آغاز تا انقلاب اسلامی .. ۸۹**
- تأسیس اداره کل انتشارات و تبلیغات در سال ۱۳۲۲ ۹۱
- نگاهی به قوانین و مقررات و مصوبات هیأت وزیران ۹۴
- تأسیس وزارت اطلاعات و ایجاد تلویزیون دولتی ۹۵
- هدف‌های تأسیس وزارت اطلاعات ۹۶
- تأسیس شرکت سهامی چاپخانه وزارت اطلاعات ۹۷
- واحدها و ادارات تابعه وزارت اطلاعات ۹۸
- سازمان جلب سیاحان ۹۹
- واحدها و ادارات تابعه سازمان جلب سیاحان در اردیبهشت‌ماه ۱۳۴۸ ۱۰۲
- وزارت اطلاعات و جهانگردی در سال ۱۳۵۲ ۱۰۲
- واحدها و ادارات تابعه وزارت اطلاعات و جهانگردی در سال ۱۳۵۳ ۱۰۶
- وزارت اطلاعات و جهانگردی در سال ۱۳۵۷ ۱۰۸
- واحدها و ادارات تابعه وزارت اطلاعات و جهانگردی در سال ۱۳۵۷ ۱۰۹
- نمودار سازمانی وزارت اطلاعات ۱۱۳
- نمودار سازمانی سازمان جلب سیاحان ۱۱۴
- نمودار سازمانی وزارت اطلاعات و جهانگردی در سال ۱۳۶۳ ۱۱۵
- نمودار سازمانی وزارت اطلاعات و جهانگردی در سال ۱۳۵۷ ۱۱۶
- وزرای اطلاعات و جهانگردی ۱۱۷
- بخش چهارم: وزارت ارشاد ملی تا وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۱۹**
- وزارت ارشاد ملی تا وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۲۱
- نگاهی به قوانین و مقررات و مصوبات هیأت وزیران ۱۲۱
- معاونت‌های وزارت ارشاد ملی در سال ۱۳۵۸ ۱۲۳
- سازمان‌های وابسته به وزارت ارشاد ملی ۱۲۶
- بررسی تغییرات در سازمان‌ها و واحدهای وابسته وزارت ارشاد ملی ۱۲۷
- بررسی مقایسه‌ای دو وزارتخانه «اطلاعات و جهانگردی» و «ارشاد ملی» ۱۲۷
- تشکیل وزارت فرهنگ و آموزش عالی ۱۲۸
- وزارت ارشاد اسلامی در سال ۱۳۵۹ ۱۲۸
- وزارت ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۱ ۱۳۰

۱۳۰	معاونت‌ها و واحدهای زیر مجموعه وزارت ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۱
۱۳۶	بررسی تغییرات در سازمان‌های وابسته به وزارت ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۱
۱۳۹	نمودار سازمانی وزارت ارشاد ملی در سال ۱۳۵۸
۱۴۰	نمودار سازمانی وزارت ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۱
۱۴۱	بخش پنجم: نگاهی به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از سال ۱۳۶۶ تا ۱۳۸۸ ...
۱۴۳	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از سال ۱۳۶۶ تا سال ۱۳۸۸
۱۴۳	نگاهی به قوانین، مقررات و مصوبات هیأت وزیران
۱۴۵	اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۴۹	معاونت‌ها و واحدهای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۷
۱۵۴	نمودار سازمانی معاونت امور فرهنگی در سال ۱۳۶۷
	اهداف سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب، مصوب مورخ ۱۳/۶ و ۶۷/۲/۲۰
۱۵۴	شورای عالی انقلاب فرهنگی
۱۵۹	سازمان‌های وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۷
	بررسی تغییرات سازمان‌های وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۶۰	در مقایسه با وزارت ارشاد اسلامی
۱۶۰	تغییرات در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۷ تا سال ۱۳۸۳
	نگاهی به تغییرات در سطح معاونت امور فرهنگی در ساختار تشکیلاتی
۱۶۲	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تا سال ۱۳۸۱
	نگاهی به تغییرات در سایر معاونت‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۶۴	در سال ۱۳۸۳
	تغییرات در سطح سازمان‌های وابسته وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۶۶	در سال ۱۳۸۳
۱۶۸	نگاهی به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۵
	نگاهی به معاونت‌ها و ادارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۵ به‌ویژه
۱۷۳	معاونت امور فرهنگی
۱۷۵	سازمان‌های وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۵
۱۷۵	شوراهای وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۵
	بررسی اجمالی تغییرات در ساختار و تشکیلات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۷۵	از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۵
۱۷۶	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۸

بررسی تغییرات در ساختار و تشکیلات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

- از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ ۱۷۸
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از سال ۱۳۸۹ تا کنون ۱۸۱
- اهداف و وظایف اساسی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۲ تا کنون ۱۸۲
- تغییرات در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از سال ۱۳۸۹ تا کنون ۱۸۶
- تغییرات در سطح معاونت امور فرهنگی ۱۸۶
- شوراهای سازمانها، معاونت‌ها، مراکز و دبیرخانه‌های
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۴ ۱۸۶
- نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۶۷ ۱۸۸
- نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۳ ۱۸۹
- نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۵ ۱۹۰
- نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۸۸ ۱۹۱
- نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۲ ۱۹۲
- نمودار سازمانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۴ ۱۹۳
- وزرای فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۹۴
- بخش ششم: ساختار تشکیلاتی و وظایف معاونت امور فرهنگ از سال ۱۳۹۲ تا کنون ۱۹۷
- ساختار تشکیلاتی و وظایف معاونت امور فرهنگی ۱۹۹
- واحدهای زیر مجموعه معاونت امور فرهنگی ۲۰۲
- جدول شوراهای، کمیسیون‌ها، کمیته‌ها و کارگروه‌های معاونت امور فرهنگی ۲۰۴
- نمودار تشکیلاتی معاونت امور فرهنگی ۲۰۵
- اداره کل دفتر توسعه کتاب و کتابخوانی ۲۰۶
- مصوبه اصلاحی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب» ۲۰۸
- نمودار تشکیلاتی اداره کل دفتر توسعه کتاب و کتابخوانی ۲۱۶
- اداره کل مجامع، تشکلهای و فعالیت‌های فرهنگی ۲۱۷
- نمودار تشکیلاتی اداره کل مجامع، تشکلهای و فعالیت‌های فرهنگی ۲۲۰
- اداره کل دفتر امور چاپ و نشر ۲۲۱
- چکیده سند راهبردی صنعت چاپ کشور ۲۲۲
- نمودار تشکیلاتی دفتر امور چاپ و نشر ۲۲۶
- اداره کل دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی ۲۲۷
- نمودار تشکیلاتی دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی ۲۲۸

- ۲۲۹..... مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی ایران
- ۲۳۴..... بنیاد شعر و ادبیات داستانی ایرانیان
- ۲۴۱..... مؤسسه خانه کتاب ایران
- ۲۶۳..... بخش هفتم: معاونین وزارت فرهنگ و هنر و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۲۶۵..... معاونین وزارت فرهنگ و هنر
- ۲۶۷..... اسناد به روایت تاریخ
- ۲۷۱..... معاونین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۲۷۱..... بیژن نامدار زنگنه
- ۲۷۳..... سیدصباح زنگنه
- ۲۷۵..... احمد مسجدجامعی
- ۲۷۸..... علیرضا برازش
- ۲۸۰..... علی اصغر رضاپور
- ۲۸۲..... زنده‌یاد محمدعلی سعادی
- ۲۸۴..... محسن پرویز
- ۲۸۶..... بهمن دری‌خوی
- ۲۸۸..... علی اسماعیلی
- ۲۹۰..... سیدعباس صالحی
- ۲۹۵..... محمد سلگی
- ۲۹۶..... محسن جوادی
- ۲۹۹..... تصاویر احکام معاونین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۳۰۷..... بخش هشتم: اسامی مشاوران و مدیران معاونت امور فرهنگی
- ۳۱۷..... منابع و مآخذ
- ۳۲۵..... تصاویر وزراء
- ۳۳۷..... تصاویر امضاء وزراء

پیش گفتار

برنامه‌ریزی در یک مجموعه، به‌خصوص مراکز فرهنگی، نیاز به بررسی و شناخت دقیق آن مجموعه دارد. شناخت درباره معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز - که متولی امور کتاب در کشور است - بدون مستندسازی و تحقیق و پژوهش کارآمد، در ساماندهی آن به‌خوبی موفق نخواهد شد.

تدوین، تنقیح قوانین و ساختارها در حوزه فرهنگی امری مسبوق به سابقه است. طبق بررسی‌های صورت گرفته، سیاست‌تغییر نام‌های سازمانی در پیش از انقلاب با وجهه خاص و با سرعت عمل بیشتری دنبال می‌شد، ولی پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، براساس راه و روش فرهنگی، تحت عنوان سیاست فرهنگی در تدوین و اصلاح نام‌های سازمانی، افزون بر اعتدال ارزشی، اندیشه‌ها و دیدگاه‌ها، به ذخایر فکری، فرهنگی، دینی، علمی و تاریخی ایران اسلامی نیز تکیه شد و اصول و سیاست‌های فرهنگی تدوین و برنامه‌ریزی گردید. براساس فرهنگ به‌عنوان یک عامل زیربنایی و کاربردی در ارتقاء کیفی زندگی مبتنی بر اندیشه مطرح شد.

کتاب پیش‌رو، درباره تغییر و تحولات ساختاری نهاد سیاستگذار و برنامه‌ریز حوزه فرهنگ از ابتدا تاکنون است. معاونت امور فرهنگی - که متولی برنامه‌های فرهنگی با محوریت کتاب است - در طول مدت فعالیت خود با شرح وظایف مشخص در قانون مصوب مجلس شورای اسلامی و براساس ساختارهای تعریف شده، در انجام امور مربوط و به سامان رساندن کارها و برنامه‌های کلان فرهنگی نقشی کلیدی در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی داشته‌است.

با توجه به سیاست‌های کلان فرهنگی و مقتضیات روز، ساختار معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز نیازمند بازنگری، اصلاح و تغییرات است، لذا

برای رسیدن به تشکیلات اداری جدید و چابک، بایستی به اهداف چشم‌انداز بیست‌ساله نگاهی داشته باشیم و بر اساس آن ساختارها را اصلاح و یا بازطراحی کنیم. از این‌رو، بررسی تاریخ گذشته و حال معاونت امور فرهنگی، افزون بر این که سند تاریخی بیش از یک‌صدسال فعالیت فرهنگی فرهنگسازان ایران است، می‌تواند زمینه و بستر مناسبی را برای برنامه‌ریزان و سیاستگذاران فرهنگی امروز و فردای کشور فراهم کند.

طراحی و تدوین تاریخ معاونت امور فرهنگی، زمانی که در معاونت به عنوان مشاور حضور داشتم به ذهنم خطور کرد؛ قرار شد این طرح با همراهی دوستان به نتیجه برسد، بخشی از آن نیز آماده شد و برای نظرخواهی، برخی از دوستان آن را ملاقه کردند؛ اما با توجه به حضور اینجانب در مؤسسه خانه کتاب مقرر شد یکی از همکاران این کار را به سرانجام برساند و توفیق یار شد که این کتاب در خانه کتاب به چاپ برسد.

امیدواریم به مثابه نزدیک به یک‌ونیم‌قرن تاریخچه و سیر تحول معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ما را با ارائه نظرات سازنده‌تان، در تدوین کتاب‌های دیگری با سبک رویکرد تحلیلی به حوزه فرهنگی یاری کنید. در پایان از همه کسانی که برای به سرانجام رساندن این کتاب تلاش کرده‌اند، به‌خصوص از آقای یعقوب فروغان که به شکل مجدانه در گردآوری و تهیه مستندات این کتاب زحمت کشید، تشکر می‌کنم.

نیکنام حسینی‌پور
مدیر عامل خانه کتاب

